

Analys av anmälda sexuella övergrepp mot barn som är placerade på HVB-hem i lokalpolisområde Norrköping

sept. 2023 - sept. 2025

Utkast, ver 3.0

Stefan Holgersson

BF-samordnare

Polisområde Östergötland

Innehållsförteckning

1	Bakgrund	4
2	Målgrupp för rapporten	6
3	Resultat av kartläggningen	7
3.1	41 anmälda våldtäkter på 25 månader	7
3.2	Fördelningen av anmälningar på HVB-hemmen	8
3.3	Gärningsmännen	9
3.4	Brottsoffren	10
3.5	Befogenheter hos personal vid HVB-hem jämfört med SIS-hem	12
3.6	Modus operandi och beskrivningar av HVB-hemmens utmaningar i att kunna förebygga brotten	13
3.7	Organisatoriska utmaningar vad gäller samverkan mellan HVB-hemmen och polisen	16
3.8	Utredningsprocess och lagföring	17
4	Utvecklingsmöjligheter/förändringsbehov	19
4.1	Förändrad lagstiftning	19
4.2	Kommuners tolkning av gällande lagstiftning	20
4.3	Rutiner och bemanning kopplat till HVB-hem	20
4.4	Rutiner vid gynekologiska undersökning i samband med sexualbrott	21
4.5	Ökad användning av hund med förmåga att identifiera spermafläckar	21
4.6	I ökad utsträckning säkra spår på nätet	21
4.7	I ökad utsträckning sprida en kunskap om gärningsmän inom de uppbyggda kanaler som finns inom polisen	21
4.8	Användning av hemliga tvångsmedel	22
4.9	Polispersonal deltar i möten med barn och ungdomar på HVB-hem	22
4.10	Förbättrad interaktion mellan HVB-hem och polis vid risksituationer och brott	22
4.11	Stöd till sexköpare att bryta ett destruktivt beteende	23
4.12	Samverkan, ökad medvetenhet och behov av ytterligare analyser	23
4.13	Sammanfattningsvis	24

1 Bakgrund

Under våren 2025 uppmärksammade gruppchefen för krimjouren i lokalpolisområde Norrköping behovet att vidta förebyggande åtgärder med anledning av de många anmälda sexuella övergrepp mot barn som är placerade på HVB-hem. Från lokalpolisområdet framställdes ett önskemål om att få stöd av polisområdets BF-samordnare i en sådan brottsförebyggande aktivitet.

Polismyndighetens brottsförebyggande strategi är en centralt utformad inriktning för att undvika att det brottsförebyggande arbetet bedrivs slumpmässigt, ogenomtänkt och utan grund i vetenskap och beprövade erfarenheter. I denna strategi utgör kartläggning och analys en vital del av det brottsförebyggande arbetet. Det betonas vidare att ett problemorienterat arbetssätt ska integreras i all brottsförebyggande verksamhet på alla organisatoriska nivåer oavsett vad arbetet inriktats mot och att SARA-modellen¹ ska användas för att systematisera detta arbete².

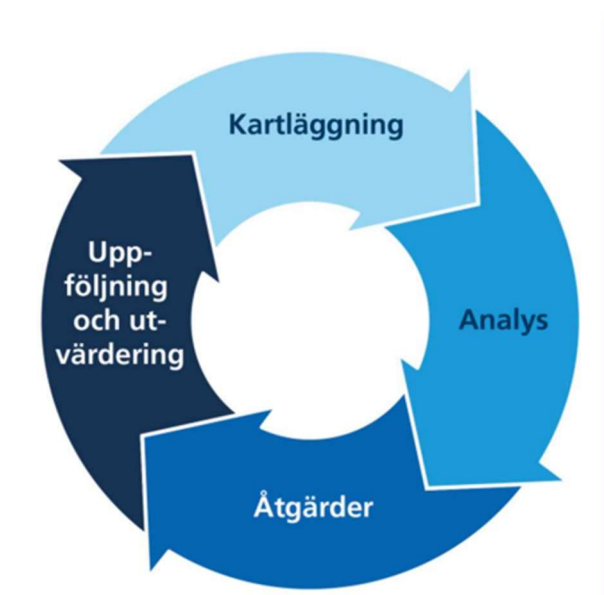

Bild 1. Figur av SARA-modellen från *Polismyndighetens strategi för det brottsförebyggande arbetet*³.

För att kunna vidta verkningsfulla åtgärder för att förebygga dessa övergrepp behövdes en kunskapsinhämtning. Den påbörjades i maj år 2025. Denna rapport inbegriper de två första stegen SARA-modellen (kartläggning och analys), men innehåller också en redovisning av olika åtgärdsförslag.

Det framgick omgående att sökningar i polisens IT-system inte var tillräckliga för att hitta de aktuella anmälningarna eftersom brottsplatserna inte var på HVB-hemmen. Vidare var vissa av brottsplatserna inte inom lokalpolisområde Norrköping och en del till och med utanför polisregion Öst. För att identifiera ärenden togs hjälp av medarbetare vid

¹ Se Eck, J. & Speman, W. (1987). Se bl.a. https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/hela_55_stegs_rapporten.pdf

² https://polisen.se/siteassets/dokument/forebygga_brott/pm-2022-12-polismyndighetens-strategi-for-det-brottsforebyggande-arbetet.pdf

³ https://polisen.se/siteassets/dokument/forebygga_brott/pm-2022-12-polismyndighetens-strategi-for-det-brottsforebyggande-arbetet.pdf, sidan 9.

sexualbrottsgruppsgruppen i Norrköping som är de som handlägger denna typ av ärenden. De ärenden som ingår i analysen omfattar därför den perioden som denna grupp existerat, dvs från september 2023 fram till dagens datum (september 2025).

Det finns sannolikt ärenden som anmälts som inte ingår i analysen och framförallt är det troligt utifrån vad som framkommit i analysen att det finns ett omfattande mörkertal där sexuella övergrepp mot någon som är placerad på HVB-hem inte har anmälts.

Det här är det andra utkastet av analysrapporten och delar av rapporten har utvecklats med mer utförliga resonemang, förklaringar och specificeringar sedan det första utkastet skickades ut till utvalda befattningshavare inom polisen. Jag är tacksam för det stöd och den information som lämnats av personer som kommer i kontakt med den problematik som redovisas i denna analysrapport och att de uppvisat ett stort engagemang för betydelsen att belysa de frågor som tas upp i denna analysrapport. Tack.

För att skydda uppgiftslämnare och de utsatta flickorna utlämnas detaljer och insamlade data redovisas på en aggregerad nivå i rapporten.

2 Målgrupp för rapporten

Den primära målgruppen för rapporten är lokalpolisområde Norrköping och polisområde Östergötland. Den problematik som beskrivs i rapporten är dock inte avgränsad till lokalpolisområde Norrköping vilket blivit tydligt under kartläggningen. Även aktörer utanför lokalpolisområdet kan därför ha ett intresse av att ta del av rapporten.

3 Resultat av kartläggningen

Att barn som är föremål för samhällsvård blir utsatta för sexuella övergrepp är inte ett nytt fenomen. Dock har användningen av sociala medier påtagligt ökat risken och även gjort möjligheten att förhindra sådana övergrepp svårare. Den höga förekomsten av våldtäkter mot flickor som är placerade på HVB-hem enbart inom lokalpolisområde Norrköping visar att detta är en utmaning där polis, kommun och ansvariga vid HVB-hem behöver samverka och att polisens uppgift är viktig inte bara ur ett brottsutredande utan också ur ett brottsförebyggande perspektiv.

3.1 41 anmälda våldtäkter på 25 månader

Under de 25 månader som analysen omfattar har det anmälts 41 fullbordade våldtäkter samt en förberedelse till våldtäkt⁴, där målsäganden varit placerad på ett HVB-hem i lokalpolisområde Norrköping. 2 av de 41 anmälda brottstillfällena kommer inte presenteras i diagrammen i denna rapport eftersom det finns uppgifter som talar emot det som framförts i anmälningarna. Enstaka ärenden handläggs av någon annan region och vissa data har inte varit tillgängliga i dessa ärenden. Brott datum för de 39 anmälda brottstillfällena som innefattas i denna rapport är inte jämnt fördelade över tid, men i genomsnitt har det per månad anmälts 1,5 sexuella övergrepp där brottsoffret har varit placerad på HVB-hem i lokalpolisområde Norrköping. Vissa månader har det inte anmälts några våldtäkter, medan det under fyra av de 25 månader som ingår i analysen har anmälts tre eller fler våldtäkter.

Huvuddelen av de anmälda brotten har inträffat måndag – torsdag (ca 80 procent):

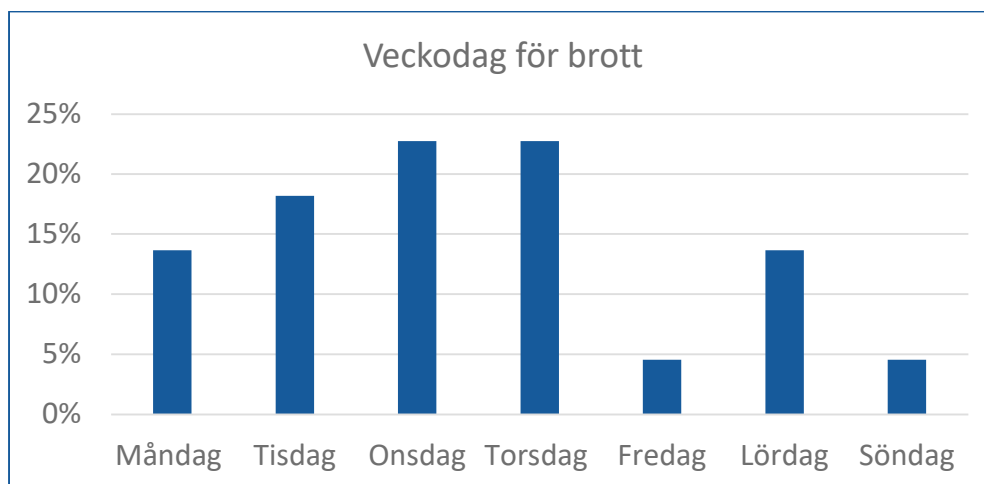

Diagram 1: Veckodag för den inträffade våldtäkten.

Tidpunkten för brotten varierar, men brottstillfällena är ofta på eftermiddagar och kvällar. Flera har inträffat på nätter.

⁴ Detta förberedelsebrott inkluderas inte i denna rapport.

3.2 Fördelningen av anmälningar på HVB-hemmen

I lokalpolisområde Norrköping är det boende på fyra HVB-hem som utifrån anmälningar blivit utsatta för våldtäkter.

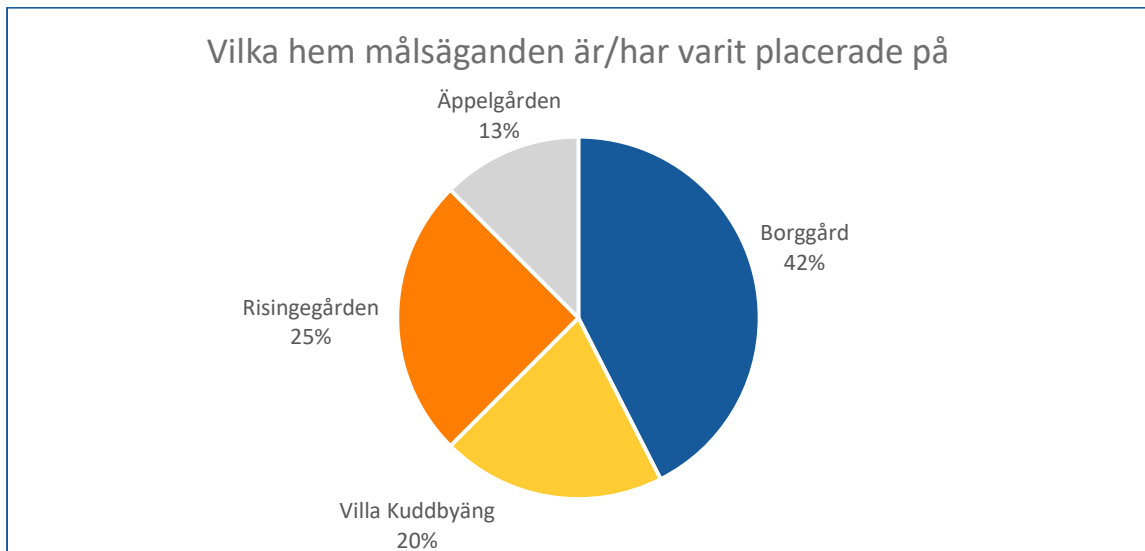

Diagram 2: Vilka HVB-hem de som blivit utsatta för våldtäkt är/har varit placerade på.

I nedanstående tabell redovisas hur många platser respektive HVB-hem har.

Tabell 1. Antal placerade per HVB-hem⁵

HVB-hem	Antal platser	Målgrupp
Villa Kuddbyäng	7	Flickor i åldern 12 till 16 år som placeras på frivillig grund enligt socialtjänstlagen (SoL) alternativt tvingande enligt Lagen om vård av unga (LVU). Flickorna har ofta psykosocial problematik vilket inte sällan beror på relationsproblem av olika grad i förhållande till sina föräldrar och andra nära anhöriga samt umgänge i "fel" kretsar.
Borggård	4	Flickor 12–16 år med utåtagerande beteende, ofta i kombination med andra svårigheter.
Risingegården	12	Ungdomar mellan 12–20 år, biologiskt kön flicka. Ungdomarna kan ha psykosocial och/eller neuropsykiatrisk problematik, självskadebeteende, övergreppsproblematik och riskbeteenden mot våld, kriminalitet och missbruk.
Äppelgården	10	Flickor i ålder 14 till och med 18 år med NPF (autism och/eller ADHD) och sociala samt psykiska problembeteenden.
	33	

⁵ Källa: HVB-guiden.se

Drygt fyrtio procent av de anmälda våldtäkterna under den studerade tidsperioden har drabbat någon som är placerad på HVB-hemmet Borggård. Efter att en dialog inom ramen för denna analys har inletts med detta HVB-hem har det inte inkommit någon anmälan som rör någon placerad på detta hem. Sedan drygt ett år tillbaka (augusti år 2024) omfattar inte någon av de 39 anmälningarna någon våldtäkt som rör någon placerad i Risingegården. De sista månaderna har det inkommit 5 anmälningar från ett HVB-hem (Äppelgården) som tidigare inte figurerat i dessa sammanhang. Av utredningsuppgifter framgår att ytterligare en flicka som har varit placerade på Äppelgården har blivit utsatt för en våldtäkt under sin tid på detta HVB-hem. Den har ännu inte anmälts.

3.3 Gärningsmännen

Huvuddelen av de misstänkta gärningsmännen är i 20-årsåldern. Den yngsta är 18 år och den äldsta knappt 50 år. Flickorna hämtas oftast upp i anslutning till skolan eller HVB-hemmen.

Gärningsmännen kommer i huvudsak från närområdet, men det har också kommit gärningsmän från Stockholm, Örebro och Linköping. En av de misstänkta har tidigare dömts för våldtäkt och en annan är misstänkt för barnpornografibrott. Två av de misstänkta kan betraktas som missbrukare. Minst två av de misstänkta har familj/flickvän.

Beträffande de gärningsmän som är bosatta i närområdet till två av HVB-hemmen handlar det framförallt om en individ i 20-års åldern inklusive dennes kompisar som utnyttjat flickor som är placerade på HVB-hemmen.

Ett angreppssätt mot den beskrivna problematiken är att ha fokus på gärningsmännen och identifiera och sprida en kunskap om dessa inom de uppbyggda kanaler som finns inom polisen. Det finns ett behov av att i ökad utsträckning tillämpa ett sådant tillvägagångssätt eftersom det kan hindra och försvåra för vissa personer att begå dessa övergrepp. Men finns flera potentiella risker med att i hög utsträckning se en sådan fokusering som en huvudsaklig lösning på den beskrivna problematiken. Dels kan det göra att andra utvecklingsbehov inte får det utrymme de borde få. Dels är det många gärningsmän som kommer gå under radarn. Dels kan det vara svårt att genomföra brottsförebyggande åtgärder mot de individer som utgör potentiella gärningsmän. Det är exempelvis inte förbjudet att åka bil i närheten av HVB-hemmen och heller inte att ha en social interaktion med flickorna.

Det framgår av genomgången av brotts- och belastningsregistret för de gärningsmän som är uppsatta som misstänkta att endast ett fåtal av dem har blivit dömda eller är misstänka för sexualbrott innan flickorna valt att göra en anmälan. Interaktionen mellan brottsoffer och gärningsman skiljer sig dessutom mycket åt. De misstänkta gärningsmännens agerande kännetecknas som regel inte av att de aktivt söker efter offer på nätet på det sätt som traditionellt förknippas med grooming⁶, utan det kan vara flickorna som själva tagit initiativ till kontakten. Interaktionen beskrivs av flickorna i flera fall som en kärleksrelation där den misstänkte gärningsmannen av flickan uppfattas och/eller beskrivs som en pojkvän. Vidare förekommer det att flickor uppger att de blivit utnyttjade sexuellt av för dem okända personer under påverkan av droger och att de inte kan eller vill säga var brottet skett, mer än att det skett i en lägenhet

⁶ Grooming kan beskrivas som att en person tar kontakt med barn i syfte att begå någon form av sexualbrott mot barnet, där förövaren ofta arbetar med att bygga upp barnets förtroende och tillit över tid.

eller på ett hotellrum. I dessa fall behöver det inte ha förekommit någon digital kommunikation mellan gärningsman och brottsoffer.

Det grundläggande problematiken med ett renodlat gärningsmannafokus i det brottsförebyggande arbetet är de flesta gärningspersoner inte skulle kunna identifieras. Det finns ett mycket stort antal potentiella gärningsmän, medan det finns ett fåtal potentiella brottsoffer och de gärningspersoner som tidigare varken är dömda, misstänkta eller skulle kunna identifieras genom att de aktivt groomar underåriga blir inte föremål för polisiärt intresse⁷. Som redovisats i tabell 1 finns det totalt 33 platser på de fyra HVB-hemmen i Norrköpings lokalpolisområde där placerade under de senaste två åren har anmält att de blivit utsatta för sexuella övergrepp. I diagram 3 nedan framgår att det totalt är 12 olika brottsoffer som förekommer i de anmälningar som gjorts under de två senaste åren. Hälften av dem (6 st) är brottsoffer i en anmälan, medan fem av dem förekommer som brottsoffer i 2-4 anmälningar. En är målsägande i tio anmälningar. I de fall det skett brott efter att någon satts upp som misstänkt i en anmälan ökar förutsättningar för att kunna agera mot dessa individer för att hindra och försvåra denna typ av brott.

Sammanfattningsvis pekar analysen på att det finns möjligheter att utveckla arbetet mot gärningsmän i syfte att hindra och försvåra sexuella övergrepp mot placerade på HVB-hem, men att ett sådant tillvägagångssätt inte bör ses som den primära lösningen på den problematik som behandlas i denna rapport.

3.4 Brottsoffren

Brottsoffren är psykiskt sköra barn/ungdomar i åldern 12–17 år med en psykosocial problematik och återkommande destruktiva beteenden, och inte sällan ett självskadebeteende. Detta är i flera fall kombinerat med enen drogproblematik.

I många fall framkommer att skälet till att flickorna kan utnyttjas sexuellt är för att de har ett behov av cigaretter och/eller narkotika. En riskfaktor för olika former av grooming som resulterar i sexuella övergrepp är att killar utnyttjar dessa mycket utsatta flickors bekräftelsebehov och får dem att uppfatta att de har ett förhållande. Flickorna har inlett en fysisk interaktion med sina så kallade pojkvänner och när flickorna på ett mer eller mindre tydligt sätt har sagt nej till att medverka i en sexuell handling har gärningsmännen förgripit sig på flickorna. De går även att finna andra psykologiska förklaringar till att det finns en risk för att flickorna blir utnyttjade av män såsom att de har ett självskadebeteende eller faller in i tidigare beteendemönster.

Flickorna är brottsoffer och för att kunna förbygga denna typ av brott är det som tidigare påpekats viktigt att inte enbart fokusera på gärningsmännen. Om man betraktar flickorna som brottsoffer utan eget handlingsutrymme förminskar man inte bara flickorna utan tar dessutom inte vara på en viktig möjlighet att kunna förebygga de brott som analyseras i denna rapport.

Under den undersökta perioden är det 12 placerade barn som är målsägande i våldtäktsanmälningar, där hälften av dem blivit utsatta mer än en gång. I knappt en tredjedel av de

⁷ De aktörer som (utifrån påståenden att polisen inte agerar tillräckligt mot dessa gärningspersoner) bedriver kampanjer för att avslöja män som söker sexuella kontakter med unga flickor gör det ofta genom att utge sig för att vara minderåriga och bestämma träff för att därefter antingen filma mannen (Dumpen) eller utöva fysiskt våld mot denne (Pedo Hunting Sweden).

anmälda sexuella övergreppen är det samma flicka som blivit drabbad, vilket bör beaktas när statistiken presenteras på en aggregerad nivå – bl.a. presentation av anmälningar kopplat till respektive HVB-hem (se diagram 2). Nedan följer en redovisning av frekvensen anmälda sexuella övergrepp kopplat till respektive målsäganden:

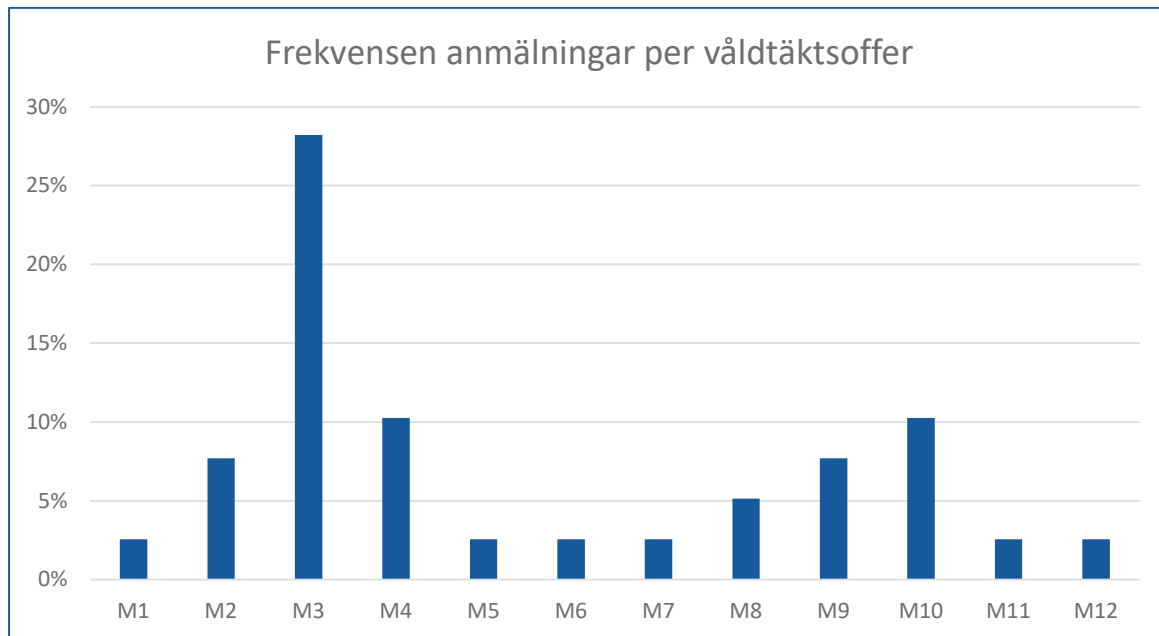

Diagram 3. Frekvensen av anmälda sexuella övergrepp fördelat på respektive brottsoffer.

De brott som drabbat flickorna under den tid de varit placerade på HVB-hemmen är inte isolerade företeelser. Drygt 80 procent av de drabbade är målsägande i liknande brott antingen innan eller efter (eller både och) vistelsen på HVB-hemmet i lokalpolisområde Norrköping. Utsattheten för sexuella övergrepp är i själva verket en av flera faktorer i den problembild som gjort att dessa flickor omhändertagits för samhällsvård. Ett syfte är bland annat att förhindra nya övergrepp, både genom att arbeta med det beteende som ger upphov till utsattheten och att aktivt skydda flickorna.

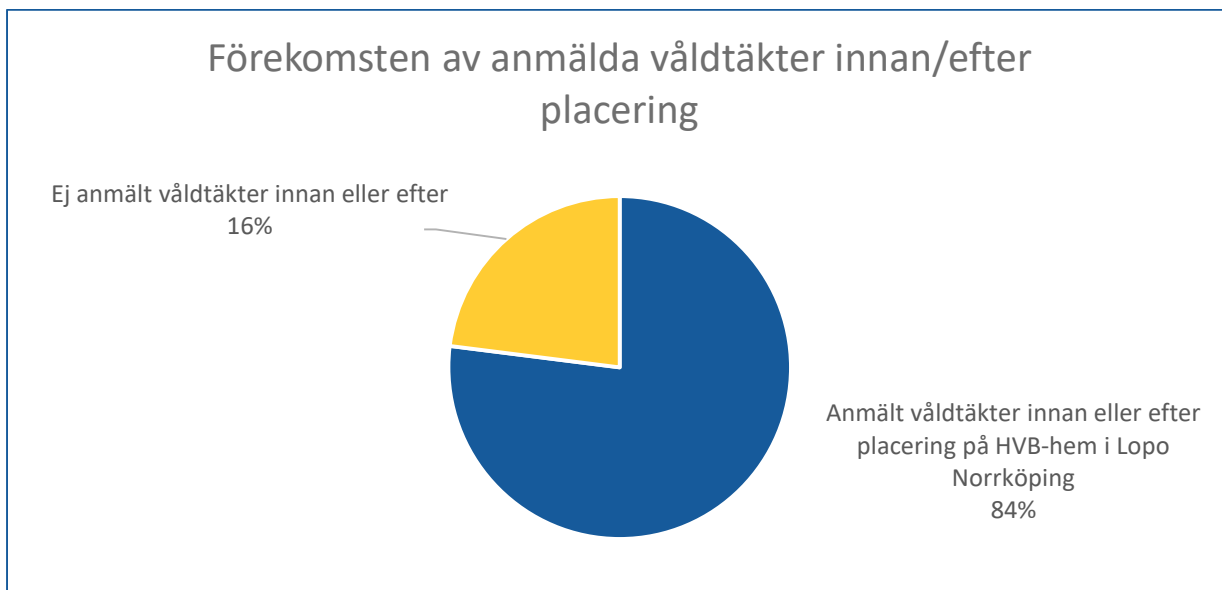

Diagram 4. Förekomsten av anmälda våldtäkter hos målsägandena innan/efter placering på HVB-hem inom lokalpolisområde Norrköping.

3.5 Befogenheter hos personal vid HVB-hem jämfört med SIS-hem

Det finns en avgörande skillnad mellan ett HVB-hem och ett SIS-hem som handlar om vilka befogenheter som finns att agera gentemot ett barn som placerats på hemmet. På ett SIS-hem finns möjligheter att begränsa en intagens rörelsefrihet och användande av mobiltelefoner och surfplattor. HVB-hemmen saknar de möjligheter att vidta tvångsåtgärder som finns på SIS-hem och intagna på ett SIS-hem har således ett starkare skydd mot att bli utnyttjade sexuellt genom att personer utanför SIS-hemmet tar kontakt med dem. Samtidigt utgör en återanpassning efter att ha varit på ett SIS-hem en utmaning och svårigheter att integreras till ett normalt liv efter en placering på SIS-hem är ett välkänt problem (se t.ex. RiR 2024:7⁸). Dessutom kan en placering på ett HVB-hem vara frivillig och innebära att föräldrar överlåtit vårdnadsansvaret på samhället när de själva upplevt att de inte har räckt till utan behöver sakkunnig hjälp.

Ett HVB-hem innebär att de som är placerade där har större friheter. De ska få ett stöd som på längre sikt gör att de fungerar i vardagen. För att uppnå detta krävs ett förtroende mellan personal och de placerade som ökar möjligheter att påverka skadliga attityder och beteenden. Det är en process som kan ta tid och baksidan av en större frihet jämfört med en vårdform där personalens möjligheter att begränsa de placerade barnen och ungdomarnas handlingsutrymme är att risken är större att de boende hamnar i oönskade situationer och blir utnyttjade på olika sätt. Med tanke på vissa av barnens självskadebeteende och förhållningssätt är det svårt att helt kunna undvika att de boende utsätts för den typ av brott som berörs i denna rapport. HVB-hemmens rutiner och bemanning liksom personalens utbildning är i sammanhanget viktiga faktorer för att begränsa en sådan risk.

⁸ SiS särskilda ungdomshem – brister i statens tvångsvård av barn och unga https://www.riksrevisionen.se/download/18.e6f1d6318fa4a7c94dcd05/1716889491216/RiR_2024_7_rapport.pdf

Att hindra att placerade på HVB-hem blir sexuellt utnyttjade eller utnyttjade på annat sätt såsom att de rekryteras som utförare av grova brott är givetvis något att sträva efter, men det är betydelsefullt att vara medveten om att det i praktiken innebär en stor utmaning. Det går att ur ett brottsförebyggande perspektiv ställa stora krav på hur HVB-hemmen hanterar dessa. Det första som går att kräva är att övergreppen anmäls till polisen. Det är därför inte självklart att avsaknaden av anmälningar är något positivt för ett HVB-hem som hanterar en viss typ av placerade barn och ungdomar. Det andra som går att kräva är att ansvariga och personal på ett HVB-hem underlättar utredningsarbetet genom att tillhandahålla efterfrågade uppgifter, men också att de försöker motivera placerade att medverka i utredningen. Det tredje är hur man hindrar eller minimerar risken för att den som blivit drabbad av ett sexuellt övergrepp råkar ut för något liknande igen.

Personal vid HVB-hemmen har under kartläggningen betonat hur värdefullt det skulle vara om en polis kunde besöka hemmen och träffa de placerade vid vissa gemensamma möten. Det är något som förekommit tidigare och som upplevts vara betydelsefullt både för samverkan mellan HVB-hem och polis och ur en behandlingssynpunkt när det gäller de boende. De placerade barnen och ungdomarna har inte sällan stora kunskapsluckor om vad lagen säger om rätten till kroppslig integritet och skydd mot övergrepp och många har dessutom en mycket negativ inställning till polisen. Det finns därför mycket att vinna på att bidra till att skapa ett större förtroende och en mer positiv bild av polisen. Till de positiva effekter detta kan ha hör ett påverkansperspektiv för att förebygga brott, att underlätta utredningsarbetet om ett brott inträffat och att bidra till att unga som ofta förlorat tillit till samhälle och vuxna kan se polisen som någon att vända sig till för att få skydd och hjälp.

3.6 Modus operandi och beskrivningar av HVB-hemmens utmaningar i att kunna förebygga brotten

I över 80 procent av fallen har de sexuella övergreppen mot boende på HVB-hemmen inletts med att gärningsman och målsägande har haft kontakt via Snapchat:

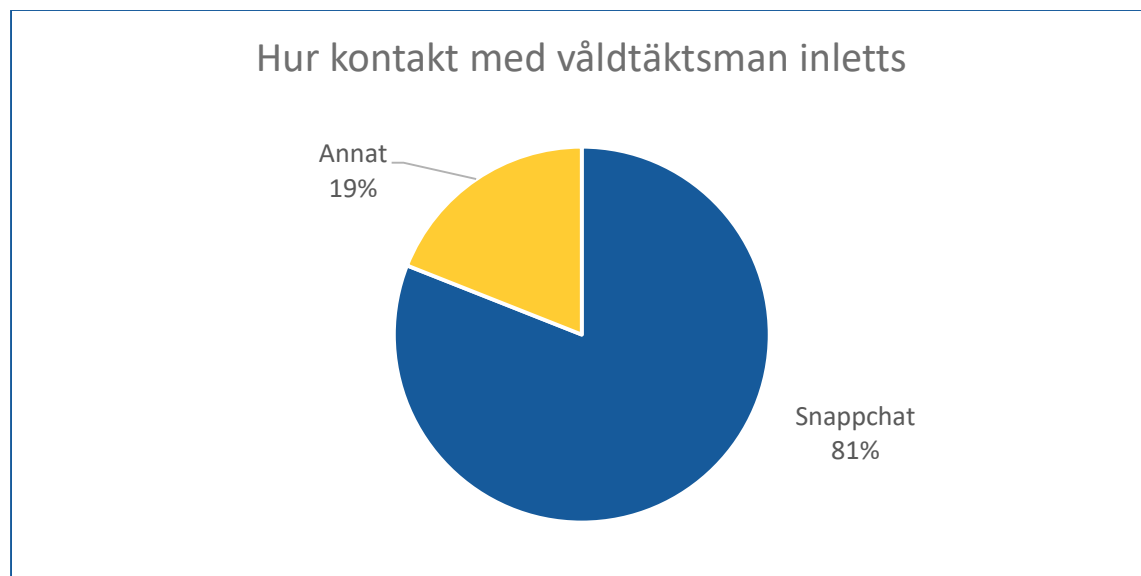

Diagram 5. Hur kontakt med våldtäktsman inletts.

HVB-hemmen ser det som ett stort problem att de har små eller inga möjligheter att begränsa de placerades tillgång till sociala medier. De har inte samma möjligheter som en förälder att hindra att ett barn använder sin telefon eller surfplatta. I samtal har hänvisning skett till fall där IVO har kritiserat HVB-hem för att begränsa placerades tillgång till telefon och även till kritik från JO då placerades tillgång till tekniska bärare såsom datorer har begränsats.

Det har framkommit att det finns olika uppfattningar mellan kommuner vilka direktiv som går att ge till HVB-hemmen när ett barn är placerad med stöd av LVU. Det finns kommuner som menar att det finns goda möjligheter att skriva direktiv som gör det möjligt att begränsa de placerades tillgång till telefoner, medan andra gör en annan tolkning av lagstiftningen. Kommunens direktiv utgör viktiga ramar för HVB-hemmens möjlighet att agera för att förebygga sexuella övergrepp på placerade. Men trots att vissa kommuner genom direktiv har underlättat för HVB-hemmen att utöva en viss kontroll av de placerades tillgång till telefon, bl.a. genom direktiv från kommun eller medgivande av föräldrar, förekommer det att brottsoffer använt Snapchat på telefon som gömts på rum, kamrats telefon eller dator.

När väl målsägande och gärningsman fått kontakt så har målsäganden ofta avvikit från HVB-hem på kvällen/natten eller i samband med att de varit på, eller på väg hem från skola. Polispersonal som fått inblick i ärenden har reagerat på att det varit möjligt att smita ut på natten från HVB-hemmen. Detta har framförallt gällt ett HVB-hem där det varit möjligt att gå ut via en brandtrappa utan att det uppmärksammats, men det finns också exempel från andra hem där flickor avvikit obemärkt. I samband med dialogen under denna kartläggning har sådana identifierade problem tagits upp och från HVB-hemmens sida har det framförts att de har vidtagit eller håller på att vidta åtgärder för att i högre grad möjliggöra upptäckt om någon placerad avviker.

I flera av de anmälda ärendena har personal uppmärksammat när boende avvikit utan att kunna hindra detta eftersom de inte har någon rätt att hålla kvar dem med fysiskt våld. Viss kritik som riktas mot HVB-hemmen kan kopplas till en okunskap om vilka regler HVB-hemmen har att förhålla sig till, men det förekommer också kritik från bland annat polisanställda att HVB-personal i vissa fall inte verkar ha gjort tillräckligt för att öka möjligheten att förebygga övergreppen såsom att försöka se och notera registreringsnummer på fordon som hämtat upp de placerade barnen. Samtidigt har personal vid de berörda HVB-hemmen upprepade gånger tagit upp att möjligheten att förebygga denna typ av brott har begränsats av att kontakten med polisen inte uppfattas fungera på ett tillfredställande sätt. Ett sådant exempel är att polisens affisch som är specifikt riktad till HVB och SiS-hem. På denna uppmanas anställda att ta kontakt med polisen genom att ringa specifika nummer, vilket skapar förväntningar som inte infrias eftersom telefonnumren inte fungerar på avsett sätt:

Bild 1. Nummer som HVB-hem uppmanas att ringa.

När ett HVB-hem ringer dessa nummer hamnar de på regionens ledningscentral där en brisande lokal- och personkännedom, lokal förankring och engagemang upplevs som ett betydande problem för att kunna förebygga denna typ av brott. När personal vid HVB-hem, som försöker vidta rätt åtgärder i svåra situationer upplever att de inte får hjälp av polisen eller möts med oförstående riskerar det att leda till att man i framtida liknande situationer avstår från att kontakta polisen och att detta sprids till andra anställda.

Symptomatiskt för att personal vid HVB-hem inte upplever att de har någon fungerande kontaktpunkt in till polisen är att undertecknad i samband med analysarbetet har kontaktats av personer från HVB-hemmen i mer eller mindre brådskande ärenden. Ett sådan exempel är ett mejl från ett HVB-hem:

”Om du inte har semester skulle jag gärna komma i kontakt med dig under eftermiddagen”

Och ett annat HVB-hem:

”Nu skickar jag säkert till fel person...”

Behoven har handlat både om att diskutera uppkomna händelser, där det pågår en förundersökning men också att skapa en fruktbar dialog om hur risker ska minimeras för att kunna förebygga ett misstänkt förestående övergrepp.

3.7 Organisatoriska utmaningar vad gäller samverkan mellan HVB-hemmen och polisen

En utmaning för att få till en god samverkan mellan HVB-hemmen och polisen är att polisens arbete idag är organiserat på olika fronter med en låg grad av koordination:

- En aktivitet utförs av sexualbrottsgruppen som är kopplad till förundersökningsarbete med anledning av inkomna anmälningar
- En aktivitet utförs av områdespolisen och handlar om övervakning och möjligheten att bedriva olika former av operativa inriktade insatser såsom att stoppa bilar i anslutning till HVB-hemmen
- En aktivitet utförs av regionledningscentralen som är kontaktytan när ett HVB-hem ringer till polisen. Regionledningscentralen kan beordra patruller att agera utifrån den information som lämnats. Kontakten med regionledningscentralen kan också leda till att det upprättats ett så kallat prio 5 ärende, vilket hanteras av stationsbefälen som inte själva förfogar över några patruller. Vidare hanteras ett nyligen förövat brott av ett jourutredningsbefäl (JB) som ser till att de vidtas olika former av utredningsåtgärder i initialskedet.
- En aktivitet utförs av polisens kriminalunderrättelsetjänst som utför kartläggningsarbetet och analyser och förmedlar information till olika enheter. För att underlätta detta kartläggningsarbete behöver kriminalunderrättelsetjänsten information om inträffade brott eftersom det är svårt att söka i polisens IT-system för att hitta den typ av brott som denna analys omfattar.

För att åskådliggöra HVB-hemmens perspektiv på samverkan med polisen och för möjligheten att förebygga fortsatta övergrepp ges ett konkret exempel⁹:

”Två av HVB-hemmets tjejer, Sara och Linda, avvek och blev hämtade av en kille, Goran, som tog med sig dem till ett hotellrum i Norrköping. Sara som är den yngsta tjejen utförde oralsex medan Goran ströp henne. Linda som är 14 år såg på och gick sedan därifrån. Polisen hittade henne på morgonen på en skolgård i närheten och körde henne tillbaka till hemmet. Goran skjutsade tillbaka Sara till hemmet. HVB-hemmet kontaktade polisen när de fick reda på vad som hänt. Polisen upprättade en anmälan och kom ut till hemmet och höll förhör med Sara och Linda.

Två veckor senare så kände personal att det luktar hasch och det framkommer att Sara och Linda skolkat och åkt och träffat Goran under skoltid för att få hasch. Personalen kontaktade polis som kom till HVB-hemmet och pratade med flickorna. Någon dag senare åker personal med Linda till polisstationen och lämnade kompletterande information om vilket hotell Goran hade tagit Sara och Linda till och även att han fått visa sin legitimation när han tog in på hotellet.

Ett antal timmar senare, vid 01.00 hör personalen att någon går ut genom ytterdörren. De tar sig dit och ser att flickorna springer mot en bil. De springer efter flickorna som hoppar in i bilen men föraren åkte iväg utan att personalen hann uppfatta registreringsnummer. Polis och socialjour

⁹ Exemplet har omformulerats för att underlätta läsning och detaljer i texten har ändrats för att försvåra identifiering.

kontaktas och en timme senare hittar polisen flickorna tillsammans med Goran på en skolgård. Poliserna berättar för personalen att de skällt på Goran, och att de inte tror att han ska göra något liknande igen. En anmälan om förberedelse till våldtäkt mot barn upprättades och polisen tog Sara och Linda till polisstationen och personalen hämtade dem där.

Föreståndaren för HVB-hemmet förstår att det är en pågående förundersökning, men upplever att polisen inte har haft en tillräcklig dialog med dem när det gäller ärendet med Linda och Sara. De har exempelvis inte fått reda på K-nummer trots att detta efterfrågats. Föreståndaren tog därför kontakt med undertecknad som samverkade med sexualbrottsgruppen vilka tog kontakt med föreståndaren. Föreståndaren var också frågade till att det enda polisen verkade ha gjort den natten var att skälla ut Goran och ifrågasatte om detta skulle vara en tillräcklig åtgärd. Dessa synpunkter förmedlades till en chef för yttre personal som utifrån den information som var tillgänglig drog slutsatsen att det inte fanns möjlighet att agera mot Goran i den aktuella situationen på annat sätt”.

Som framgår är utmaningarna för att kunna förebygga denna typ av brott av olika karaktär. Utmaningarna skiljer sig och uttrycks lite olika beroende på vilken aktör som tillfrågas. Under kartläggningsarbetet har det framgått att aktörer ofta har en övertro på att andra aktörer har större möjlighet att agera inom nuvarande regelsystem än vad som i realiteten är möjligt. Alla är dock överens om att det finns ett stort behov av att ta tag i problematiken med barn som utsätts för sexuella övergrepp medan de är placerade på HVB-hem. Det kräver ett samarbete och att olika aktörer gemensamt försöker agera mot problematiken. Att som förälder lämna sina barn i samhällets försorg för att barnet ska få trygghet och hjälp och att samhället sedan inte kan skydda barnen från sexuella övergrepp är en angelägen fråga.

3.8 Utredningsprocess och lagföring

De aktuella ärendena har hitintills resulterat i att två personer blivit dömda. En av dessa domar omfattar fem anmälda tillfällen där samma flicka blivit utsatt. Gärningsmannen dömdes till fem års fängelse och utvisning.

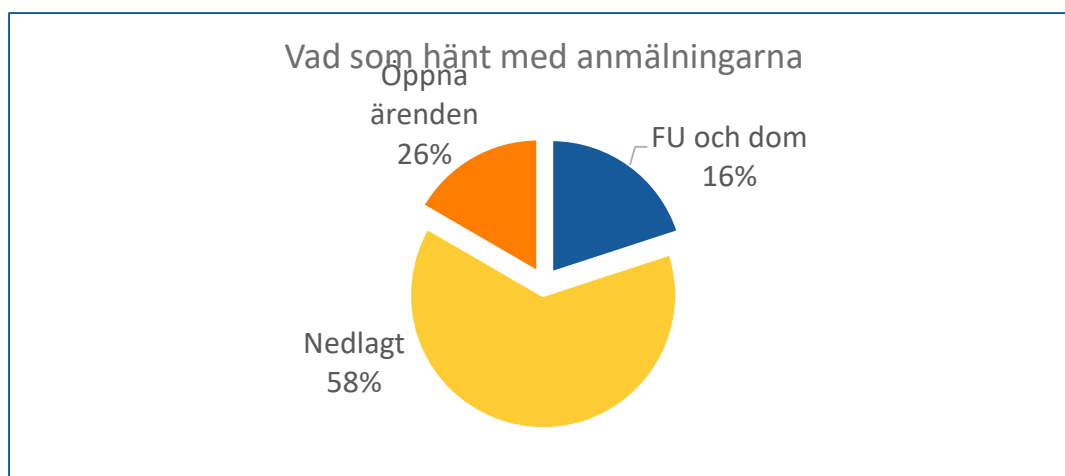

Diagram 6. Vad som hänt med anmälningarna

Generellt sett är de anmälda brotten svårutredda på grund av att målsäganden ofta har en låg motivation att medverka i utredningsprocessen. I 37 procent av de nedlagda anmälningarna anges det att det beror på att målsäganden inte vill medverka. Även om det inte uttrycks i avskrivningsgrunden är målsägandens ovilja att medverka också skälet till att ett flertal andra anmälningar inte gått att driva vidare. Nedläggningar beror också på att stödbevisning saknas och att det är svårt att utreda vad som hänt. De utsatta flickornas motstånd mot att medverka i utredningsprocessen kan ha olika orsaker. En anledning är bristande tillit till polis och rättsväsende och en rädsla att göra situationen värre genom en rättsprocess. En annan anledning är skuld och skam och att sexuella övergrepp har normaliserats. I den mycket sköra situation det innebär att ha vågat söka hjälp kan dessutom administrativa rutiner skapa hinder. Ett förhållande som i vissa fall påverkat tjejnarnas vilja att medverka var att de blivit skickade mellan Vrinnevisjukhusets gynekologiska avdelning och barn och ungdomsmottagningen på samma sjukhus. Ett annat att den som skulle undersöka dem var en manlig läkare och att de med tanke på vad de varit med om genom livet inte har förtroende för män.

Det har påpekats att det finns möjligheter att i högre grad använda ISÖB/RC3 (internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn) för att komma åt de gärningsmän som är aktuella i anmälningar om sexuella övergrepp mot barn som är placerade på HVB-hem. Även om det kanske inte gör att det går att lagföra dem för en anmäld våldtäkt finns det förutsättningar för att dessa gärningsmän kan lagföras för andra brott kopplat till den kontakt de haft med barn på nätet.

Ett specifikt problem som framkommit vid intervjuer med polispersonal, men också genom att ta del av mejl och PM är att en föreståndare för ett HVB-hem agerar på ett sätt som upplevs försvåra utredningsarbetet. Det är flera polisanställda som har beskrivit detta och det är ett problem som förekommit under en längre period och väcker en hög frustration hos polisanställda. Personalen stöd under utredningsprocessen kan inte underskattas och i synnerhet när någon i ledande position istället agerar försvårande påverkar detta även underställda.

4 Utvecklingsmöjligheter/förändringsbehov

4.1 Förändrad lagstiftning

Inom ramen för denna analys har det inte gjorts någon rättsutredning. Dock har det vid intervjuer med olika aktörer framkommit att personal vid HVB-hem uppfattar att det finns en stark begränsning av deras möjligheter att skydda placerade barn och ungdomar från den påverkan som sker över nätet. Detta har även blivit tydligt genom de modus som utkristalliserat sig vid en genomgång av utredningsmaterial.

Även om problematiken med särskilt sårbara brottsoffer som riskerar att utsättas för sexuellt utnyttjande och övergrepp har funnits länge så har den ökat i och med att utsattheten i den digitala världen är svår att kontrollera. Dagens barn/ungdomar kan sägas leva i två världar – en fysisk värld och en digital värld. Det verkar som att nuvarande lagstiftning inte tar hänsyn till detta och inte är inriktad på att skydda barn/ungdomar från risker som uppkommer i den digitala världen och som kan leda till att de blir utsatta för brott och övergrepp både i den digitala och i den fysiska världen. Den digitala världen verkar vara en frizon där både kontakter som leder till sexuella övergrepp och till rekrytering av barn till kriminella gäng och som utförare av allvarliga våldsbrott kan ske utan att barn som vårdas i samhället regi kan skyddas.

Utifrån den information som förmedlas av anställda vid HVB-hem förefaller det som att lagstiftningen behöver förändras så att HVB har möjlighet att i praktiken skydda barn från sexuella övergrepp som kan ske på grund av bristande inblick och kontroll i vad barnen/ungdomarna gör i den digitala världen. Stor vikt bör dock läggas vid att en sådan inskränkning inte innebär en oproportionerlig integritetsinskränkning utan att denna står i proportion till de värden som ska skyddas, nämligen rätten till kroppsig integritet och skydd mot att utsättas för sexuella övergrepp. Begränsningar av ett barns/ungdoms digitala frihet måste behovsanpassas på samma sätt som sker när det gäller de ramar och krav som kan ställas på dem i den fysiska världen. Den digitala världen kan inte vara en frizon. HVB-hemmen måste ha en möjlighet att kunna begränsa de placerades interaktion i den digitala världen för de barn/ungdomar som bedöms ha en risk att bli utnyttjade.

Det har under datainsamlingen framkommit att problemet med att HVB-hem saknar inblick i placerades interaktion i den digitala världen inte bara gäller sexuella övergrepp utan även att de blir utnyttjade av kriminella som vill få dem att utföra olika former av brott, vilket har inkluderat uppdrag att döda personer.

Det förändringsbehov som tas upp i detta avsnitt är av avgörande betydelse för att kunna motverka det problem som identifierats i denna analys gällande sexuella övergrepp mot placerade på HVB-hem.

Förslag: BF-samordnare Stefan Holgersson tar kontakt med utredningen om en reform av den statliga barn- och ungdomsvården – för en trygg och kvalitativ vård (Dir. 2024:13) och förmedlar de slutsatser som dragits i denna analys kring problematiken att barn som är

överlämnade i samhällets vård inte kan skyddas och det uppfattade behovet av förändrad lagstiftning¹⁰.

4.2 Kommuners tolkning av gällande lagstiftning

Det finns skillnader i hur kommuner tolkar vilka direktiv de kan skriva till HVB-hemmen när det gäller barn/ungdomar som är placerade på hem med stöd av LVU. Vissa kommuner utnyttjar möjlighet att skriva direktiv som innebär att HVB-hemmen kan begränsa tillgången till telefon för någon som placeras där. En utvecklingsmöjlighet vad gäller att begränsa de placerades utsatthet för sexuella övergrepp är att kommuner utnyttjar de förutsättningar som finns att begränsa tillgången till den digitala världen kopplat till LVU.

Förslag: BF-samordnare Stefan Holgersson tar kontakt med SKR för att förmedla behovet av att de bidrar till att öka kunskapen om gällande lagstiftning hos kommuner avseende möjligheterna att upprätta direktiv vid placering av personer med stöd av LVU som minskar risken för att de ska utsättas för sexuella övergrepp.

4.3 Rutiner och bemanning kopplat till HVB-hem

Rutiner och bemanning på HVB-hemmen har en stor betydelse för att kunna förebygga sexuella övergrepp mot placerade barn och ungdomar. Det har genom intervjuer med polispersonal, av utredningsmaterial och på annat sätt framkommit att det finns brister inom detta område, men det är IVO som utövar tillsyn av HVB-hemmen och av den anledningen begränsas denna analys gällande dessa frågor. Polismyndigheten bör, med tanke på att det är IVO som är tillsynsmyndigheten, anmäla till IVO när de uppfattar att ett HVB-hem inte rättar till påpekade brister. Om ett barn far illa finns också möjlighet att skriva orosanmälan till den kommun som placerat barnet. Det är viktigt att konkretisera iakttagna problem så att andra kan dra slutsatser om dess orsak istället för att polispersonal göra antaganden om skälet till de iakttagna problemen.

Det finns skäl att förbättra dialogen mellan HVB-hemmen och polisen i syfte att minska risken för att boende blir sexuellt utnyttjade. Det handlar om att skapa en fruktbar dialog kring utvecklingsmöjligheter kopplat till hanteringen av placerade, som bland annat framkommit i samband med utredningsarbete. Det innefattar också utveckling av rutiner för att skapa en bättre interaktion mellan HVB-hem och polis i syfte att öka förmågan att förebygga denna typ av brott. Behoven att utveckla rutinerna är därigenom också kopplade till polisens verksamhet, vilket strax kommer att beröras.

I samband med analysarbetet till denna rapport har möten genomförts med HVB-hem hos vilka förändringsbehov som identifierats vid arbetet med brottsutredningar har framförts. Dialogen har uppfattats som positiv och lett till att vissa förändringar har genomförts eller initierats.

Förslag: Kommunpolis eller en utpekad områdespolis (det senare rekommenderas med tanke på förslag som redovisas senare i denna analys) ansvarar för att det sker en kontinuerlig kontakt med respektive HVB-hem i syfte att minska risken för att placerade på HVB-hem utsätts

¹⁰ Kan vara att tolkningar av gällande lagstiftning måste tydliggöras (någon rättsanalys har inte gjorts inom ramen för denna analys).

för sexuella övergrepp och att – när så ändå sker – skapa goda förutsättningar för utredningsprocessen.

4.4 Rutiner vid gynekologiska undersökning i samband med sexualbrott

Med tanke på att många av de utsatta flickornas motivation att medverka i utredningsprocessen är mycket låg finns ett behov av att minimera faktorer som utgör ett hinder. Ett behov som identifierats är att det ska vara tydligt var den gynekologiska undersökningen ska genomföras så att inte de placerade på HVB-hem bollas mellan olika enheter. En annan att flickor som utsatts så långt det är möjligt ska undersökas av kvinnliga och inte manliga läkare. En rutin bör utarbetas så att klinik kan väljas där det finns sådana förutsättningar när en placerad på ett HVB-hem har motiverats att genomföra en gynekologisk undersökning.

Förslag: Chefen/cheferna för sexualbrottsgruppen i Norrköping verkar för att samverka med regionen för att minska risken att placerade på HVB-hem som är motiverade att genomföra en gynekologisk undersökning väljer att inte genomföra denna på grund av att de inte har möjlighet att undersökas av en kvinnlig läkare eller på grund av alltför långa väntetider och krångel i samband med att de ska undersökas.

4.5 Ökad användning av hund med förmåga att identifiera spermafläckar

Det finns ett behov av att i högre grad möjliggöra stödbevisning genom att spermafläckar identifieras och om möjligt säkras i samband med att det finns misstankar om sexuella övergrepp mot placerade på HVB-hem.

Förslag: Skapa rutiner i PO Östergötland för att hund med förmåga att identifiera spermafläckar omgående nyttjas vid sexualbrott där denna typ av bevisning är viktig (flera olika huvudmän måste involveras i denna förändring där lämplig chef för införandet utses).

4.6 I ökad utsträckning säkra spår på nätet

Det finns en möjlighet att i högre utsträckning använda stödbevisning genom att säkerställa digitala spår.

Förslag: Chefen/cheferna för sexualbrottsgruppen i Norrköping verkar för att i ökad utsträckning dra nytta av ISÖB/RC3 i utredningar.

4.7 I ökad utsträckning sprida en kunskap om gärningsmän inom de uppbyggda kanaler som finns inom polisen

Det finns uppbyggda kanaler inom polisen som nyttjas när kunskap om gärningsmän sprids inom polisen. Vad gäller de gärningsmän som kan misstänkas ägna sig åt sexuella övergrepp av flickor på HVB-hem kan dessa kanaler nyttjas i högre utsträckning än idag.

Förslag: Chefen/cheferna för sexualbrottsgruppen i Norrköping verkar för att i ökad utsträckning dra nytta av de uppbyggda kanaler som finns inom polisen för att sprida information om gärningsmän.

4.8 Användning av hemliga tvångsmedel

Det finns möjligheter att använda hemliga tvångsmedel för att utreda brott. Brottet våldtäkt mot barn är ett tillräckligt allvarligt brott för att göra det möjligt att använda hemliga tvångsmedel. Eftersom det finns personer som upprepade gånger misstänks för att ägna sig åt denna typ av brottslighet skulle information som erhålls via hemliga tvångsmedel kunna bidra till att få bevis att gärningsman kontaktat barn in syfte att träffas för att utföra en sexuell handling. Denna möjlighet att använda hemliga tvångsmedel bör utnyttjas. I detta analysarbete har det identifierats personer som det sannolikt är möjligt att använda hemliga tvångsmedel mot.

Förslag: Att chef för utredningssektionen i PO Östergötland i samverkan med JB-chefen och chefen för sexualbrottsgruppen driver frågan att kunna använda hemliga tvångsmedel vid denna typ av brott.

4.9 Polispersonal deltar i möten med barn och ungdomar på HVB-hem

Under kartläggningen har det framkommit att det finns en önskan att polis kan närvara på vissa återkommande möten med placerade på HVB-hem för att bygga upp förtroende för polisen och samhällets institutioner samt att bidra till att påverka placerades attityder.

Uppgiften att möta psykiskt sköra ungdomar med psykosocial problematik och självdestruktivt beteende kräver en god förståelse för denna särskilda utsatthet och en god kommunikativ och empatisk förmåga. Av stor vikt är också kontinuitet och personkännedom. Med tanke på de placerades erfarenheter på de HVB-hem som ingår i undersökningen kan det vara fördelaktigt om det initialt kan vara en kvinnlig polis, men det viktiga är att det finns en god förmåga att möta de placerade barnen och ungdomarna och vara lyhörda för deras behov. Tidsåtgången uppskattas handla om ett par timmars arbete varannan vecka och den möjliga effekten bedöms överskrida resursåtgången med råge även om det kan vara svårt att verifiera med kvantitativa mätmetoder.

Förslag: En områdespolis utses att vara ansvarig för att medverka på möten med placerade på HVB-hem och att ha en nära samverkan med HVB-hemmen.

4.10 Förbättrad interaktion mellan HVB-hem och polis vid risksituationer och brott

När det inträffat ett allvarligt brott tar regionledningscentralen (RLC) emot larmsamtalet och hanterar ärendet genom att beordra resurser till platsen för brottet. En JB (jourutredningsbefäl) leder utredningsarbetet. Polisverksamheten är främst organiserad för att hantera brott som inträffat och inte för att förebygga brott. HVB-hemmen blir på olika sätt påminda om detta. När det uppkommer risksituationer för att ett brott ska inträffa är de hänvisade till att ringa ett nummer som går till RLC. Många vittnar om att denna interaktion inte fungerar på ett önskvärt sätt vad gäller möjligheten att förebygga att de boende utsätts för sexuella övergrepp.

Det finns möjligheter att utveckla RLC:s rutiner och personalens kunskap för att hantera samtal från HVB-hemmen på ett bättre sätt. De problem som i denna studie identifierats gällande interaktionen mellan HVB-hemmen och polis kan kopplas till problematiken att RLC i region Öst ska hantera samtal och styra de operativa resurserna i 35 kommuner samtidigt. Från Strängnäs och Gnestas kommun i norr till Sävsjös och Värnamos kommun i söder. Det är med nuvarande sätt att organisera polisens ledningscentraler naturligt att både lokal- och

personkännedom och den lokala förankringen blir lidande, vilket får en mängd negativa effekter. Detta gäller inte bara den typ av ärenden som berörs i denna rapport utan en mängd andra ärenden, där det finns ett behov och goda möjligheter att utveckla regionledningscentralernas arbete genom att nyttja tekniska landvinningar¹¹.

Genom andra förslag som berörs i denna analys finns förutsättningar för att interaktionen mellan HVB-hem och polis kan förbättras genom att uppbyggda kontakter nyttjas i fall som inte är brådskanie.

Förslag: Utveckla rutiner så att interaktionen mellan polis och HVB-hem kan förbättras på kort sikt där RLC är en aktör, men också befattningshavare på lokalpolisområdet som har en uppbyggd kontakt med respektive HVB-hem, samt på längre sikt öka lokal- och personkännedom samt den lokala förankringen på RLC genom att initiera ett utvecklingsarbete¹².

4.11 Stöd till sexköpare att bryta ett destruktivt beteende

Att lagföra de som begår brott är en del av arbetet med att förebygga och bekämpa sexuell exploatering, prostitution och människohandel men det arbetet behöver kompletteras med andra insatser gentemot sexköparna. KAST-mottagningen jobbar med att ge råd och stötta personer som köper eller funderar på att köpa sex och som vill ändra sitt beteende. I Östergötland startades det upp ett pilotprojekt år 2025.

Förslag: I samband med att personer misstänks för att ha utnyttjat tjejer från HVB-hem eller där det finns anledning att anta att de har ett sådant intresse (exempelvis stoppats med tjejer från HVB-hem i bilen eller efter att försökt få kontakt med tjejer på HVB-hem) finns möjligheter att hänvisa dessa personer till KAST.

4.12 Samverkan, ökad medvetenhet och behov av ytterligare analyser

Vid dialoger som uppstått kopplat till denna analys har det framförts att det finns möjligheter att utveckla samverkan mellan olika aktörer, där det bland annat påpekats att det skulle gå att prova nya arbetssätt där Länsstyrelsen har med som kan användas i samverkan med lokal-samhället.

Den här analysen har enbart gjorts gällande sexualbrott mot intagna på HVB-hem i ett lokalpolisområde. Det finns ett behov av att göra liknande analyser i andra lokalpolisområden. För att öka medvetenheten om detta problem kan det även finnas anledning för kommuner i arbetet med framtagandet av sina problembilder att lyfta in denna typ av brott.

Förslag: Analysera inom ramen för ÖTMB (Östergötland tillsammans mot brott) om det finns möjligheter att utöka samverkan mellan olika aktörer. Öka medvetenheten om denna problematik genom att genomföra analyser även i andra lokalpolisområden.

¹¹ Detta kommer utvecklas i en separat skrift eftersom detta förändringsbehov är av betydelse för många typer av ärenden och problem.

¹² Se beskrivning i separat rapport.

4.13 Sammanfattningsvis

Sammanfattningsvis finns det en mängd olika åtgärder som kan bidra till att minska risken för att barn som är placerade på HVB-hem blir utsatta för sexuella övergrepp. En del av dessa åtgärder går snabbt att genomföra medan andra tar längre tid. Olika aktörer har ett ansvar och det är betydelsefullt att dessa ser och tar sitt ansvar och gemensamt verkar för att agera mot den problematik som tas upp i denna analys.

